

Aș încheia afirmând că volumașul acesta, mai mult decât multe tomuri plicticoase și enciclopedii monumentale, ne oferă o oglindă a întregii vechimi europene, dovedind că Grecia nu e numai Atena sau Sparta și că Imperiul roman nu e numai Roma sau Italia; departe de a fi pur geografică, opera lui Victor Buescu este o introducere bună în ansamblul culturii antice.

Traian Costa

LOUIS GERNET, *Anthropologie de la Grèce antique*. François Maspero, Paris, 1968, 455 p.

Două teme majore par să fi stăruit înăuntrul cercetărilor domeniului grec în ultimele decenii: trecerea de la gândirea mitică la cea rațională, apoi constituirea progresivă a tipului uman complex din perioada clasică.

În lumea conservatoare și rigidă, ușor solemnă, ușor desuetă, a filologiei clasice franceze din prima jumătate a veacului, asemenea teme și-au găsit o interpretare de excepție prin lucrările profesorului Louis Gernet. Alături de Henri Jeanmaire, el a fost singurul elenist din generația sa care a încercat să surprindă mentalitatea lumii grecești cu privirile etnologului și ale sociologului totodată, singurul care a știut să pună în joc reale însușiri de istoric al religiilor, de jurist, de filozof. Spirit atotcuprinzător și de o mare mobilitate intelectuală, Gernet a izbutit să imprime studiilor sale (încă de la teza de doctorat publicată în 1917) un nou tip de idee. Nu numai riguros analitică, dar deopotrivă descoperitoare de conexiuni, identități, analogii; fără să cuprindă doar teritorii închise, ori sisteme gata construite, ci în măsură să abordeze tot ce se află în plină formare, tot ce apare și dispare. Într-adevăr — așa cum se va consemna mai departe — majoritatea studiilor sale propun atât interesante reconstrucții ale unor vechi sisteme de gândire, cât și o permanentă trecere de la un sistem la altul. De pildă, trecerea de la așa-numitul „*pré-droit*” către dreptul epocii clasice ori de la valoarea simbolizată mitic la valoarea monetară propriu-zisă.

Discipol direct al lui Durkheim (influența e limpede încă de la primul studiu, apărut în 1909, referitor la aprovizionarea Atenei cu grâu în secolele V și IV), Gernet își încheie în 1917 o strălucită teză asupra dezvoltării gândirii juridice și morale în Grecia. Încă din perioada aceasta apare ca o atitudine constantă dubla preocupare a autorului, pe de o parte îndreptată către o analiză a experienței sociale, pe de alta în permanentă legătură cu studierea structurilor mentale, a mecanismelor psihologice.

Louis Gernet nu a făcut carieră de-a lungul vieții sale. O arată J. P. Vernant într-o prefață caldă și de o mare prosepție de impresii. Acest om, care avea atâtea lucruri de trecut altora și care ar fi putut forma ațiția studenți, și-a împlinit aproape toată viața predând limba greacă la Facultatea de litere din Alger. Avea peste 65 de ani când a putut veni la École Pratique des Hautes Études, obținând în aceeași vreme directoratul revistei *L'Année Sociologique*. Un mănunchi de studenți urmăreau cu fervoare în fiecare joi dimineață seminarele profesorului. Nici o notiță, câteva referințe aruncate pe o hârtie. Drept penal, proprietate, război, legende, culte ale eroilor, familie, orfism, tragedie... Gernet era în largul său pretutindeni — își amintește cu emoție Vernant — era un specialist în orice domeniu al faptelor de civilizație greacă.

Cu puțin înainte de a muri (1961), Louis Gernet hotărâse să închege în volum o serie de articole răspândite în cele mai diverse reviste. În afară de opt studii pe care autorul însuși le revăzuse și amplificase, figurează în prezentul volum și altele introduse de J.—P. Vernant, îngrijitorul ediției, fără vreo modificare față de versiunea lor primă. Cartea e împărțită în cinci

vaste sectoare : *Religion et Société, Formes de la pensée mythique, Droit et Pré-droit, Institutions sociales, Philosophie et Société.*

Cuvîntul de antropologie și-a pierdut din substanță în ultima vreme. Autorul pare și el s-o fi simțit, deși studiul cu care-și deschide volumul, și care se intitulează *L'Anthropologie de la religion antique*, a fost scris cu zece ani înaintea faimosului capitol *Le sommeil anthropologique* din *Les Mots et les Choses* a lui Michel Foucault.

În acest prim articol cu caracter de program, L. Gernet urmărește definirea unor direcții de gândire și tendințe care să acopere întreg registrul antropologic grec, încercînd să recunoască totodată structura unui asemenea ansamblu și conexiunea dintre diferitele sale sectoare.

Tot în secțiunea *Religion et Société* mai figurează un excelent studiu asupra religiei dionisiace rezultat din analiza cărții lui Henri Jeanmaire, *Dionysos. Histoire du culte de Bacchos*, apărută în 1951. Arătînd în primul rînd meritele cărții, L. Gernet subliniază faptul important că autorul nu ținuse să restituie — după moda fenomenologiei — un „dionisism” atemporal ci, dimpotrivă, că el își situase analiza într-o realitate istorică minuțios considerată.

Există unele funcții mentale, cum e cea a dreptului și a economiei, care — în starea lor modernă — aproape că nici nu mai sînt recunoscute drept produse ale spiritului. Spre a restabili adevărata elaborare și componență a unor asemenea funcții, L. Gernet a încercat — punînd în joc investigația psihologiei istorice — restituirea unor stări primordiale. Prin urmare, spre o mai bună surprindere a „creației umane”, împreună cu bogata ei încărcătură de gînd și sentimente, autorul va face cale întoarsă pînă în adîncul semnificațiilor lor dintii. Iar printre toate, ponderea observației sale s-a plecat îndeosebi către noțiunile de valoare și drept. Într-adevăr, *La notion mythique de la valeur en Grèce* și *Droit et pré-droit en Grèce ancienne* par să constituie cele două piese de rezistență ale volumului, atît sub raportul amploarei de gînd și al metodei, cît și sub cel al întinderii.

În prima dintre ele, cuprinsă în secțiunea *Formes de la pensée mythique*, Gernet insistă asupra faptului că într-o epocă arhaică „valoarea” (cea a unui trepid de aur ori a unui inel) e legată de o serie de atitudini mentale și afective, care presupun un tonus psihologic mai intens decît în lumea prețuirilor moderne. Iar planul în care se poate observa activitatea mentală prin care se constituie valoarea, adică se obiectivează, e cel al reprezentărilor mitice. Prin urmare, autorul analizează o serie de mituri, ea, de pildă, cel despre inelul lui Policrate ori despre trepidul celor șapte înțelepți, subliniind că asemenea mituri reprezintă stadii premonetare, ce precedă stadiul valorii privite ca abstracție. Interesantă în acest studiu e o trimitere pe care o face autorul la un text de F. de Saussure, urmată de o adevărată anticipare a formulării moderne a mitologiei. Trebuie să ținem seama că articolul a fost scris încă din 1948 !

Droit et pré-droit en Grèce ancienne, studiul cel mai întins din volumul acesta, reia o idee de mare circulație amintind că drepturile din vechime sînt profund diferite de ale noastre întrucît poartă amprenta religiei. Fără să vizeze la confruntarea unei lumi magico-religioase cu una a legilor juridice, autorul pune problema în felul următor : „peut-on reconnaître un état où les relations que nous nommons juridiques seraient conçues suivant un autre mode de pensée que dans le droit proprement dit, et dans quel rapport cet état nous apparaît-il avec l'état juridique lui-même, là ou nous constatons la succession?”. E limpede interesul pe care-l poate ridica o asemenea problemă. L. Gernet își va porni investigația din nou de la o explorare a mitului, se va ridica apoi pînă la istorie, cercetînd un ansamblu de reprezentări și comportamente în care să fie legitimă căutarea antecedentelor unei gîndiri juridice.

Un alt articol, intitulat *Sur le symbolisme politique : le Foyer commun* și care apare în cea de-a patra secțiune a cărții, redă interesul pe care-l poate reprezenta în înțelegerea unei societăți umane examinarea simbolurilor care se raportează la unitatea unui grup (mutatis mutandis studierea unui „signifié” în funcție de „signifiant”). În Grecia veche pot fi observate unele simboluri de acest ordin care se înscriu în spațiu, ca c e n t r e, de pildă monumentul

unui erou sau un *omphalos* (vezi și J.-P. Vernant, *Mythe et pensée chez les Grecs*, p. 121). Iar simbolul caracteristic cetății, trecînd drept tot atît de vechi ca și ea, e căminul — Hestia. Articolul acesta, bine documentat și judicios, a fost din plin valorificat și citat de nenumărate ori de același J.-P. Vernant în interesantul său capitol *Hestia — Hermes*, din volumul mai sus amintit.

Pornind de la o notă a filozofului P.-M. Schuhl, care atrăgea nu de mult atenția asupra unei antiteze destul de frecvente în speculația greacă, și anume între lucrurile vizibile (*φανερὰ*) și cele invizibile (*ἀφανῆ, ἄδηλα*), Gernet regăsește antiteza aceasta pe plan juridic și o discută în cadrul celei de-a cincea secțiuni a cărții, sub titlul *Choses visibles et choses invisibles*.

În ultimul său capitol din această ultimă secțiune, Gernet pune problema originilor filozofiei. Dacă autorul nu se dovedește un spirit original în domeniul acesta, ci mai de grabă un eclectic în stare să asimileze elemente culese din toate registrele gîndului, în schimb unghiul din care privește problema ne poate trezi interesul. El se apropie de filozof privit ca „specie umană”, înregistrînd comportamentul acestei specii într-unii din primii ei reprezentanți.

La capătul lecturii unei cărți ca aceasta, nu putem să nu remarcăm coerența exemplară cu care fiecare capitol a demonstrat validitatea principiilor de bază ale autorului. Pretutindeni același nucleu de gîndire, aceeași viziune, aceeași orientare, aceleași metode. De-a lungul întregii cărți Gernet ridică piatră cu piatră sisteme de gîndire și de „pre-gîndire”, nu în configurații închise, ci în veșnică formație, punînd în joc la tot pasul conexiuni, similitudini, analogii.

Dacă am stărui, poate, dincolo de cadrul unei simple recenzii în prezentarea unor date din viața autorului ori în surprinderea unor trăsături ale deosebitei sale personalități, am făcut-o și cu gîndul de a trezi interesul cititorului asupra unui autor pe nedrept uitat — și încă din timpul vieții —, dar mai ales pentru a da o mai bună așezare unei cărți cu o semnificație deosebită înăuntrul umanismului contemporan.

„De nos jours on ne peut plus penser que dans le vide de l'homme disparu” constata M. Foucault în *Les Mots et les Choses*, p. 353. „A tous ceux qui veulent encore parler de l'homme, de son règne ou de sa libération, à tous ceux qui posent encore des questions sur ce qu'est l'homme en son essence, à tous ceux qui veulent partir de lui pour avoir accès à la vérité, . . . à tous ceux qui ne veulent pas formaliser sans anthropologiser. . . qui ne veulent pas penser sans penser aussitôt que c'est l'homme qui pense, à toutes ces formes de réflexion gauches et gauchies on ne peut qu'opposer un rire philosophique— c'est à dire pour une certaine part silencieux”.

Împotriva unor asemenea afirmații, o carte de felul acesta ar putea constitui un mesaj.

Simina Noica

PETER WALCOT, *Greek Peasants, Ancient and Modern. A Comparison of Social and Moral Values*. Manchester, Manchester University Press, 1970, VIII 136 p. in 16°.

Ceea ce, în ultimă instanță, își propune să dovedescă Peter Walcot în lucrarea aci semnalată e dăinuirea de-a lungul timpului, la țărani greci de pe continent și din insule, a unor trăsături sufletești caracteristice și, în viața lor de toate zilele, a unor valori sociale și morale — dacă nu identice, oricum foarte asemănătoare. În acest scop, elenistul de la Manchester își concentrează atenția asupra lui Hesiod, în care vede pe reprezentantul prin excelență al stărilor de spirit pe care-și propune să le analizeze, înainte de a aduce, ca elemente de comparație, rezultatele unor anchete sociologice întreprinse în zilele noastre asupra modului de viață din câteva comunități sătești reprezentative. Materialul documentar din această ultimă categorie